

Wosinsky Mór, Tolna megye régésze

Százötven évvel ezelőtt, 1854. március 28-án született Tolna mezővárosban Wosinsky Mór, Tolna megye régészeti emlékeinek kutatója, a megye régészeti monográfiájának elkészítője, a székszárdi múzeum egyik létrehozója és első igazgatója. A számára adatott 53 évben páratlan életművet hozott létre, amiért szűkebb hazájában ma is megérdemelt nimbusz övezi nevét; a hazai és a nemzetközi régészet is méltán tartja számon a kiemelkedő régészek között. 2004-ben kettős évfordulót ünneplünk; 100 évvel ezelőtt, 1904-ben látott napvilágot egyik legjelentősebb munkája, az őskori mészbetétes díszítésű edényeket tárgyaló könyve. Szűk három év múlva, 2007. február 22-én, halálának századik évfordulójára fogunk emlékezni.

Jozef Wosinsky az 1830–1831-es lengyel felkelés leverése után menekült Magyarországra, Pesten, majd Tolnán telepedett le. A pesti egyetemen szerzett orvosi diplomát. 1848-ban katonai főorvosként vonul hadba a tolnai nemzetőrökkel. A szabadságharc leverése után visszament Tolnára, itt folytatta orvosi gyakorlatát haláláig. Megnősült, házasságából öt gyermeke született, akik közül a mélyen vallásos Mór a papi hivatást választotta. Tanulmányait Kalocsán, majd Pécsen végezte. 1877-ben szentelték pappá. Szolgálatát a Baranya megyei Gödrén kezdte, innen két év múlva Aparra helyezték. Gróf Apponyi Sándor figyelmét édesanyja hívta fel a káplán történettudományok iránti érdeklődésére, francia nyelvtudására. 1881-ben a lengyeli plébános megbetegedése után áthelyeztette Lengyelre, ahol a család kastélya állt. Ekkor kezdődött életre szóló barátságuk, az itteni szellemi légkör ösztönzőleg hatott a fiatal plébánosra. Az Apponyi család a megye legnagyobb birtokosai közé tartozott, több tagja jelentős szerepet vitt a megyei és az országos politikában. Apponyi Sándor párizsi diplomáciai szolgálatát megszakítva visszavonult kastélyába, a gazdálkodás mellett bibliofil gyűjtéssel foglalkozott. A XV–XVIII. századi magyarországi vonatkozású külföldi nyomtatványokból álló páratlan Hungarica gyűjteményét a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára (a mai Országos Széchényi Könyvtár elődjére) hagyta, felesége halála után a kastély és a birtok is a Magyar Nemzeti Múzeumra szállt. A gróf kezdettől fogva anyagilag és széles körű kapcsolatait felhasználva támogatta Wosinsky Mór véletlenül kezdődő régészeti kutatásait, aki a kezdetekről így írt: „Gróf Apponyi Sándorral egy sétatoksikázást téve nagy kiterjedésű lengyeli erdejében, egy ősi földvárnak nyomainak pillantottam meg s nagy örömmel figyelmeztettem erre a gróft. De ő úgy mint a velünk volt főerdész, ki majdnem naponta bejárta évtizedek óta ez erdőrészt, kételkedve, sőt mosolyogva fogadták kijelentésemet, mert soha még egy cserépdarabot sem találtak e tájon az erdőkerülők. Nézetem beigazolására engedélyt kértem a gróftól mint a föld tulajdonosától próbaásatás végzésére s miután néhány napi ásatás végzése után számos érdekes lelettel kétségtelenül beigazolhattam állításomat, a gróf nem csak teljhatalmat engedett e területre, hanem az ásatásokkal felmerült összes költséget is magára vállalta.” Az 1882-ben megkezdett feltárásokat megszakításokkal 1888-ig folytatta. Ásatásai minden várakozást felülmúlóan gazdag neolitikus (újkőkori) telepanyagot és zsugorított csontvázas sírokat eredményeztek. A XX. században végzett kutatások bebizonyították, hogy maga a sánc jóval későbbi időből, a bronzkor végéről, illetve a kora vaskorból származik.

A hazánkban ekkor még egyedülálló leletek meghatározása céljából tanulmányútra ment az őskorkutatásban élenjáró skandináv országokba és Németországba, majd Görögországba és Törökországba, eljutott Szíriáig és Egyiptomig. A lengyeli leletekhez hasonlókat a Földközi-tenger melletti lelőhelyeken, többek között Trójában talált. Feltárásairól tucatnyi kisebb tanulmányban számolt be. Hihetetlenül gyorsan elkészítette, és megjelentette magyarul és németül a lelőhely monografikus feldolgozását (*Leletek a lengyeli őstelepről I–II.* Bp. 1885, 1890; *Das prähistorische Schanzwerk von Lengyel, seine Erbauer und Bewohner I–III.* Bp. 1888–1891.). Utóbbi a szó valódi értelmében európai hírví kutatóvá avatta; a lengyeli kastélyt a gyűjtemény tanulmányozása céljából a hazai és európai vezető régészeti szaktekintélyek közül számosan meglátogatták. Ma már a Kárpát-medence nyugati feléből, továbbá a csatlakozó területekről számos hasonló leletanyagot szolgáltató lelőhelyet ismerünk. A nemzetközi szakirodalomban ezek jelölésére az első lelőhely után a *lengyeli kultúra* elnevezés vált általánossá. (Kis játék a nevekkel: a kultúra Krakkó környéki legészakibb ágát lengyelül „kultura lendzielska” névvel illetik. 1985-ben a száz évvel korábbi feltárások emlékére 10 ország szakembereinek részvételével Szekszárdon nemzetközi konferencián tekintették át a lengyeli kultúra kutatásának aktuá-

lis eredményeit. A lengyeli sáncnál méltatták Wosinsky Mór tevékenységét, és felavatták emlékművét.

A lengyeli ásások megkezdésének évében alakult meg a Tolnavármegyei Régészeti Egyesület, amely azonban nem fejtett ki érdemi tevékenységet. A honfoglalás ezeréves évfordulójának közeledtével a törvényhatósági bizottság 1885-ben elhatározta a megye történetének megírását. A feladat elvégzésére Kammerer Ernő történészt kérték fel, aki a honfoglalás kor utáni rész megírását vállalta. A „történelem előtti” időszak elkészítésével az ekkor még kevésbé ismert Wosinsky Mórt bízták meg, aki ettől az évtől kezdve a Lengyellel szomszédos Závod plébánosa volt.

Megbízatása vállalásakor számított a Régészeti Egyesület segítségére. Csakhamar kiderült azonban, hogy egyedül kell dolgoznia. Már 1887-ben megfogalmazta egy újságcikkben: „... magamra maradtam sajnos azon munkában, melyre nagy támogatás kilátásával vállalkoztam. Nem maradt tehát egyéb hátra, minthogy községről-községre, dűlőről-dűlőre barangolva egymagam kutassam át a megyét, hogy anyagot gyűjtssek a megye őskorának megírásához.” A kedvezőtlen körülmények nem szegték kedvét, éppen ellenkezőleg még céltudatosabb munkára serkentették, amit pedig egyáltalán nem végezhetett nyugodt körülmények között. 1892-ben már apari plébánosként és bonyhádi esperesként résztvevője és szenvedő áldozata lett az állam és egyház szétválasztásáért folyó politikai harcnak. 1894-ben még az ehhez kapcsolódó sajtóbotrány kísérte a Szekszárd belvárosi plébánia élére történő kinevezését. 1895-ben számos teendője mellett arra is tudott időt szakítani, hogy részt vegyen gróf Zichy Jenő ázsiai expedícióján.

A monográfia érdekében az alispáni hivatal támogatásával 1891-ben a régészeti lelőhelyekre vonatkozó kérdőpontokat küldött szét a megye valamennyi községébe. A lengyeli ásások folytatása mellett, majd azt követően kiterjedt leletmentő és feltáró tevékenységet folytatott. Kutatásait továbbra is mecénása támogatásával, közmunkások igénybe vételével és jelentős részben a Magyar Nemzeti Múzeum anyagi támogatásával végezte, utóbbi esetben a leletek az ország első múzeumának gyűjteményét gyarapították. A sort még 1884-ben egy párját ritkító lelet megmentése nyitotta. Kurdon a Kapos partjából került elő egy nagy bronzüst és 14 abrongsos bronzvödör. A kereskedelem útján Itáliából idekerült tárgyak a kora vaskor végén, a Kr. e. V. vagy IV. században készültek.

1889. és 1896. között minden évben beszámolt az Archaeologiai Értesítő hasábjain valamilyen általa megmentett vagy feltárt jelentős őskori, népvándorlás kori vagy honfoglalás kori leletről. Közülük is kiemelkedő jelentőségű, hogy az 1890 évek első felében Bonyhádvarasd, Cikó, Gerjen, Regöly és Závod határában összesen ezernél több népvándorláskori sír feltárásával és feldolgozásával járult hozzá az avar kor megismeréséhez. A nagy számú régészeti lelet napvilágra kerülését az a körülmény idézte elő, hogy a megye szőlőt kipusztító filoxéra járvány után új szőlőfajok kiterjedt telepítésébe kezdtek, amelyekhez a talajt a korábbiaknál mélyebben át kellett forgatni. Ugyancsak erre a korszakra esik a mélyebben szántó ekék elterjedése és korábban legelőnek használt területek feltörése. A rigolózásnak nevezett forgatás és egyéb földmunka során számtalan régészeti lelet került elő, ezeknek nagy része azonban az érdeklődés hiányában elkallódott. Jellemző példa, hogy 1892-ben még Lengyel határában is úgy dúltak fel egy római kori temetőt, hogy Wosinsky Mór csak véletlenül, egy évvel később szerzett tudomást a leletekről. Megjegyzendő azonban, hogy a rigolózás nem az Apponyi uradalom területén folyt, hiszen a rácegresi bronzkori leletek ismertetésében az alábbi elismerő sorokat olvashatjuk: „Ha tekintetbe vesszük, hogy mennyi régészeti kincs került elő épen Apponyi Sándor grófnak uradalmából, a lengyeli, kölesdi, závodi, apari, hanthi, s rácegresi telepekről (a híres kurdi cistákat is ő neki köszönhetjük), úgy azt mondhatjuk: hogy a régészeti ügyünket annyira szívén viselő, áldozatkész gróf úrnak uradalmi régiségekkel vannak elvetve. El lehetne ezt mondani a legtöbb nagybirtokosunkról is, csakhogy az érdeklődés s áldozatkészesség permetező harmatjának hiányában nem kelnek azok ki, de még ha uradalmaikban a véletlen hoz felszínre sokszor érdekes leletek, elkallódnak és régészeti érzék nélkül még csak örömet sem okoznak.”

Rendkívül céltudatos és bámulatos kitarással végzett több éves munkája meghozta gyümölcsét. Elkészült, 1895-ben nyomdába került, majd 1896-ban megjelent a Tolnavármegye az őskortól a honfoglalásig címet viselő, pompás kiállítású, terjedelmében is impozáns monográfia, amely két kötetben 1055 oldalon 3600 ábrával és három térképpel illusztrálva mutatja be a megye régészeti emlékeit. Ritkaság számba ment, hogy a milleneum évére egy megye monog-

ráfiaja elkészült, az pedig egyenesen példa nélkül álló, hogy ilyen terjedelemben és minőségben dolgozták volna fel a régészeti korok hagyatékát. Sajnos a honfoglalás kor utáni történetet feldolgozó második rész megírására nem került sor. Kammerer Ernő mindazonáltal széles körű levéltári gyűjtést végzett, a szekszárdi levéltárban őrzött feljegyzései a megye középkori és kora újkori kutatásának ma is fontos forrásai. Közöttük megtalálhatók Wosinsky Mór középkori régészeti emlékekre vonatkozó feljegyzései, amelyeket barátjának adott át felhasználásra.

A könyvről közvetlenül megjelenése után két ismertetés jelent meg a legrangosabb régészeti, illetve történeti folyóiratban. Az Archaeologiai Értesítőben 1896-ban közölt bíráló kritikusabb hangvételű, a kisebb hibák, eltérő értékelések, vélemények hangoztatása már-már a rosszindulatúság határát súrolja. A recenzens azonban elismerőleg ír a mű egészéről és szerkesztéről: „Gazdag anyagát szerző ügyesen tagozta, úgy hogy egyfelől tekintettel volt a megyei közönség laikus olvasó közönségére, ennek szólnak az egyes korszakok általános bevezető és jellemző részei, másfelől a gazdag és gondos lelet-statisztikában, mely minden egyes korszakban az előadás második részét képezi, kielégítette az inkább anyagot, mint okulást kereső szakértők igényeit ... ebből a gazdag statisztikából minden szakértő megszerkeszti magának az általános következtetéseket, sőt talán lesznek, a kik az adott anyag alapján több részben más eredményekre jutottak ... mint a szerző.” A Századokban 1897-ben megjelent ismertetés szerzője távolabbról, a szűkebb szakma vitáin felülemelkedve részletes tartalmi áttekintést adva megállapítja: „Az egész munkáról általában csak dicsőítőleg nyilatkozhatunk. Nem lelhelyek és leletek száraz ismertetése van a lapokon, hanem az ősidők egyszerű gyerekének egész életrajzát egy elbeszéléshöz vagy utleíráshoz hasonló formában írta itt meg a szerző, s ki a hasonló irányú művekkel szemben gyakran indokolt félelemmel vette ezt kezébe, attól tartva, hogy unalmas, száraz régészeti névsort talál benne, kellemesen fog csalódni.”

A könyv megjelenése óta eltelt csaknem 110 év mindkét véleményt igazolta. Wosinsky Mór kora legmagasabb szakmai színvonalán írta meg művét. A hatalmas forrásanyag bemutatásán és a megfelelő korszakba való beágyazásán túlmenően minden régészeti korszak megismerését a megye határain messze túlmutató felfedezésekkel segítette elő. Ezek közül csak egyetlen példát említünk meg. Behatóan foglalkozott az általa még bronzkorinak tartott földvárakkal; összesen 55 ilyen helyet kutatott fel, és mutatott be könyvében, ami országos viszonylatban is kiemelkedően magas számot jelentett. A részben művének inspiráló hatására az 1950-es évektől megindult, majd felvirágzott földvárkutatás eredményeként mára több megye földvárainak korszerű feldolgozása elkészült. Tolna megye földvárainak revidéálása, korszerű módszerekkel történő vizsgálata és újak felkutatása a befejezéshez közeledik. Megállapításainak egy része szervesen beépült a régészettudomány folyamatosan alakuló épületébe, másik része túlhaladottá vált. Lelőhely- és leletközlései miatt műve a megye régészetével és a könyvben bemutatott lelettipusokkal foglalkozó kutatók számára ma is és még sokáig megkerülhetetlen alapmű. Tudományos alapossága, világos szerkezete, közérthető stílusa színvonalas tudományos ismeretterjesztő művé avatta. Máiig tartó népszerűségét és hatását az a körülmény is növeli, hogy a megye csaknem valamennyi településéről leleteket bemutatva a helytörténet és a jó értelmű lokálpatriótizmus forrásműve.

Könyvének elkészülésével egyidőben elkezdte harcát a megyei múzeum létrehozására. 1895 Szent István napján kelt előszavában így fogalmazott: „E munkában leirt leletekben s azok nagyon csekély részeinek ábráiban kész muzeumot bír a megye, muzeumot papiroson. Hiszem azonban, hogy (...) e papirmuzeum fogja majd alapját vetni Tolnavármegye tényleges muzeumának.” Nem sokkal ezt megelőzően terjesztette a törvényhatósági bizottság elé, hogy a milleneumi létesítmények közé vegyék fel a vármegyei múzeum létrehozását is. A leendő múzeum számára felajánlotta saját régiséggyűjteményét és – Apponyi Sándorral egyeztetve – a Lengyelen őrzött leleteknek a múzeumban történő elhelyezését. A bizottság 1895. március 29-én határozatot hozott a múzeum létrehozásáról. 1897-ben fogalmazták meg az alapító okiratot, Wosinsky Mórt kinevezték a múzeum igazgatójává. 1900-ban lerakták a múzeum neoreneszánsz stílusú egy emeletes palotájának alapjait. Az irigylésre méltóan rövid idő alatt elkészült épületet 1902-ben a gimnáziumból átvitt gyűjteménnyel megnyitották a látogatók számára. Az intézmény sikerét jelzi, hogy 1907-ben – amikor pedig már csökkent az érdeklődés – 7325 látogatója volt a múzeumnak.

A századforduló éveiben a legfontosabb teendőket a múzeum építése mellett annak berendezése, működésének megszervezése jelentette. A korábbi intenzitással, immár múzeumi

munkatársai segítségével folytak a leletmentések, kisebb ásatások. Ezek közül néhányat publikált Haugh Béla, illetve Kovách Aladár. Többségükről csak a szekszárdi újságokban jelent meg beszámoló. Kiemelt szerepet kapott a közművelődési tevékenység, rendszeresen tartottak ismeretterjesztő előadásokat, ezeket 1905-től kezdve diavetítéssel tették szemléletesebbé. A mintamúzeumnak nevezett intézmény igazgatóját 1902-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. Egy évvel korábban madocsi címzetes apátnak nevezték ki. Életének ebben a szakaszában a legjelentősebb esemény az volt, hogy a kultuszminiszter 1901-ben kinevezte a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége régészeti szakfelügyelőjévé. Felelősségteljes megbízatásának teljesítését a tőle megszokott nagy energiával végezte. A felügyelete alá tartozó 61 intézmény helyszíni ellenőrzését közvetlenül megbízása után megkezdte. Besztercebányától Sepsiszentgyörgyig és Soprontól Versecig végiglátogatta a múzeumokat. Múzeológiai és ásatási tanácsokkal látta el a legtöbb helyen még rendezetlen körülmények között működő gyűjtemények rendszerint tapasztalatlan, laikus vezetőit. A régészeti leletek védelmében javaslatokat tett az egységes múzeumi nyilvántartási, leltározási rendszer kidolgozására. Törvénytervezetet terjesztett elő a lelet-előkerülések és ásatások bejelentési kötelezettségéről. Javaslatának egy részével megelőzte korát, megvalósulásukra csak később kerülhetett sor.

Tolna megye bronzkorának igen nagy számban előforduló, jellegzetes emlékényaga a mészbetétyas díszítésű kerámia, amelyből a megyetörténetben is bőséges válogatást mutatott be. Felügyelői tevékenysége során tanulmányozhatta a máshol őrzött hasonló díszítésű edényeket. Ennek eredményeként írta meg az 1904-ben magyar és német nyelven kiadott könyvét az őskor mészbetétes díszítésű agyagművességéről. Az éppen száz éve megjelent könyv sok vonatkozásban elavult, de a hazai szakirodalomban az első olyan mű, amely lényegében véve egy őskori kultúra monografikus feldolgozásának tekinthető.

Az elismerés és a sikerek mellett továbbra is találkoznia kellett meg nem értéssel és ellenségességgel is. A milleniumi ünnepek elmúltával a kezdeti lelkesedés néhány év alatt érdektelenségbe csapott át. Katasztrófiásan csökkent a Múzeumegyesületől a múzeum fenntartására kapott támogatás, sokan kiléptek az egyesületből. Közömbösség nyilvánult meg az előadások iránt. Energikus alkata miatt egyre gyakoribbá vált az „erőszakos pap” jelző. Káplánjai egyházi teendőinek elhanyagolása miatt panaszkodtak. Mindezek miatt szeretett volna elkerülni Szekszárdról. 1905-ben sikertelenül pályázott egy nagyváradi kanonoki hely elnyerésére. Életének tüdőgyulladás vetett véget.

Halála után viszont egyértelmű elismerés övezte és övezi tevékenységét. Tolna megyében ma is ápolják emlékét. A szekszárdi múzeum, amely létrejöttét legnagyobbbrészt neki köszönheti, a rendszerváltás óta az ő nevét viseli.

Életműve megismételhetetlen és felülmúlhatatlan, hiszen a legtöbb korszak vonatkozásában előzmények nélkül dolgozva alkotta meg művét. Utódai már eredményeit és az egymásután következő régész nemzedékek munkásságát felhasználva kutathatták és kutathatják a megye múltját. Tevékenysége arra az időre esik, amikor a magyar régészet elindult, és jelentős lépéseket tett a kutatás és a feldolgozás módszereinek kialakítása és elterjesztése érdekében. Wosinsky Mór feltárásait és feldolgozásait kora színvonalán, több szempontból annál magasabb szinten végezte. Példaként megemlíthető, hogy hazánkban elsőként alkalmazta a fényképezést ásatásokon. Csak halála után, a XX. század folyamán alakult ki a feltárásoknak a legapróbb részletek megfigyelésére, szövegi és képi dokumentálására törekvő, a régészeti leleteken kívül a legapróbb állatcsontok és növényi maradványok összegyűjtését célzó módszere, amely megsokszorozza a feltárások forrásértékét. Emiatt ma már nem lehet olyan bámulatos gyorsaságú feltárásokat és feldolgozásokat végezni, mint az 1800-as évek végén, 1900-as évek elején. Ha nem is láthatta előre a tudomány fejlődését, a megyei monográfiához írt előszava szerint tisztában volt vele, hogy *„...senki sem fogja elvárni, hogy kifogástalan legyen munkám, de még kevésbé gondolhat arra, hogy kimerítettem volna az őskori adatok tárlatát. Sőt ellenkezőleg, e dolgozat csak kezdete azon nagy munkának, mely (...) az utódokra vár (...) a jövő nemzedék elég munkát talál e téren kutatásra, a megye pedig gyűjtésre.”*

A Wosinsky Mór életét és működését röviden bemutató írás összeállításához felhasznált fontosabb tanulmányok további részletes adatokat tartalmaznak. *Ortvay Tivadar*: Wosinsky Mór lev. tag emlékezete. Emlékbeszéd a M. Tud. Akadémia tagjai felett. Bp. 1908. – *Haugh*

Béla: Wosinski Mór életrajza. Szekszárd, 1908. – *Solymár Imre*: „A jeles pap, a kitűnő férfiú, a nagy tudós elejtett áldozata lőn a vallási-politikai harcoknak.” A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XIX. (1996) 49–56. old. – *Bóna István*: Wosinsky Mór és temetői. In: Kiss Gábor – Somogyi Péter: Tolna megyei avar temetők. Bp. 1984. 7–15. old. – *Mészáros Gyula*: A szekszárdi múzeum hetven éve (1895–1965). Szekszárd, 1966. – *Mészáros Gyula*: Wosinsky Mór és a szekszárdi múzeum. Szekszárd, 1966. *Gaál Attila*: Tolna vármegye múzeumának megalakulása és közművelődési tevékenysége a század első évtizedeiben. A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve I–VII. (1975–1976) 3–27. old. – *Kőhegyi Mihály* – *Szabó Géza*: Wosinsky Mór szakfelügyelői tevékenysége és a századforduló vidéki múzeumai. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XIX. (1996) 9–47. old. – *Szilágyi Miklós*: Régészeti leletek és leletmentések híre a szekszárdi újságokban (1897–1910.). A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve X–XI. (1979–1980) 413–423. old.

Dr. Torma István

Széchenyi Ferenc gróf (1754–1820)

Kétszázötven éve született Széchenyi Ferenc gróf. A 2004-es esztendő méltán jelöltetett Széchenyi emlékévvé, a XIX. század elején tett alapítványai révén az újkori Magyarország és a magyar főváros infrastruktúrája, gazdasági, társadalmi és kulturális intézményeinek sora a Széchenyi nevet idézi. Ferenc gróf nevét a Magyar Nemzeti Múzeum, és az Országos Széchenyi Könyvtár. A Magyar Nemzeti Múzeum és könyvtára, a mai Országos Széchenyi Könyvtár alapítója, adományával az első magyar közgyűjtemény, s egyúttal a későbbi magyar szakmúzeumi hálózat alapjainak megteremtője. István gróf a Magyar Tudományos Akadémia, a Pestet és Budát összekötő első állandó híd, a Lánchíd, a magyar gőzhajózás, a folyamszabályozások, vasútépítkezések, a kereskedelmet, ipart, kultúrát szervező egyesületek, egyletek és kaszinók alapítója.

A családtörténet két legkiemelkedőbb alakja, Széchenyi Ferenc és fia, Széchenyi István, részben követte a családi tradíciót, részben kiemelkedett abból, és ellentmondott annak. Dunántúli nagybirtokos arisztokrata család tagjai történelmi szerepet vívó elődökkel és leszármazókkal. A XVII. század első felében szerezték nemesi oklevelüket és jelentős birtokaikat. A család jövőjét az ügyes vagyonszerző, gazdaságszervező politikus, egyházpolitikus, Széchenyi György (1592–1695) esztergomi érsek alapozta meg. Unokaöccse, ifj. Széchenyi György (1656–1732), a grófi cím megszerzője részt vett a török elleni háborúban. A Széchenyiek jelentős egyházi, politikai és katonai pályát futottak be, de élen jártak a kultúra és a művészet támogatásában is. Széchenyi György egyházi, oktatási, kulturális és humanitárius alapítványival jezsuita kollégiumokat Győrött, Budán, Kőszegen, Esztergomban, Egerben, Pécsen, domonkos, ferences, kapucinus, trinitárius, Ágoston-rendi, Orsolya-, és Clarissa-kolostorok sorát, a budai papnöveldet, a győri, budai, lőcsei és trencsényi nemes fiúneveldet alapította. Ő állította helyre a török háborúban elpusztult Szt. István Papnevelő Intézetet.

Széchenyi Ferenc 1754. április 29-én született Fertőszéplakon gr. Széchenyi Zsigmond és gr. Cziráky Mária másodoszülött fiaként. Idősebb fivére, József fiatal felnőtt korában bekövetkezett halála után a felhalmozott családi vagyon örököse lett. Tanulmányait Sopronban és Szombathelyen végezte, majd Bécsben a Theresianumban fejezte be 20 éves korában. Az 1772–1774 között itt töltött évek, az intézet szellemisége, tanárai, tanuló társai meghatározó hatással voltak a gróf gondolkodására, kialakult műveltségére és egész pályafutására.

Jeles tanárai közül kiemelkedik a jezsuita Schönwisner István, a magyarországi érmekek és római régiségek tudósa, és a magyar címetartó nagy alakja, Pálma Károly. A Theresianum könyvtára és annak tudós könyvtárosa, Denis Mihály vezette be az ifjú grófit a könyvtárrendezés és a bibliográfia ismeretébe. Széchenyi könyvtára és hungarikum gyűjteménye alapeszméinek egyik forrása itt kereshető. Az egyik iskolatárs, gróf Festetics György, a Georgicon későbbi alapítójának szellemi rokonsága családi kapcsolatokra is kiterjedt. A testvérhűg, a mű-